

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Sirviö, Tomi

Title: Iain M. Banks (suom. Ville Keynäs) : Muista Flebasta

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja 2023

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Sirviö, T. (2023). Iain M. Banks (suom. Ville Keynäs) : Muista Flebasta. Maailmankirjat : käännöskirjallisuuden verkkolehti. <https://www.maailmankirjat.ma-pe.net/iain-m-banks-muista-flebasta/>

Iain M. Banks (suom. Ville Keynäs) : Muista Flebasta

[AM/30 ADMIN](#)

Tomi Sirviö

Avaruusooppera tarkoittaa viihteellistä scifiä, joka on kyllästetty toiminnalla ja avaruusaluksilla. Iain M. Banksin *Muista Flebasta* on teos, jonka on sanottu herättäneen halveksitun genren henkiin ja tehneen siitä vakavasti otettavaa tieteisfiktiota. Banksin jälkeen avaruusoopperaa on kirjoittanut esimerkiksi Alastair Reynolds (*Ilmestysten avaruus* -sarja) ja Charles Stross (*Singulariteettitaivas*).

Eri tähdillä tai planeetoilla elävien kansojen väliset konfliktit ovat avaruusoopperan peruskuvasto. *Muista Flebasta* kertoo yksityiskohdasta Kulttuurin ja idriläisten välisessä avaruussodassa. Idriläiset lähettävät teoksen päähenkilön, Horzan, varastamaan Kulttuurin keinoälyn, Mielen. Horza kuuluu muuttujien rotuun. Hän

kykenee muuttumaan keneksi tahansa ja on siksi erinomainen vakooja. Hän on käynyt agenttikoulutuksen ja osaa esimerkiksi syövyttää omalla hiellään häntä sitovat köydet. Hän soluttautuu kaapparialuksen miehistöön ja lopulta muuttuu sen kapteeniksi ja sen jälkeen lähdetään keinotekoiselta kiertoreenkaalta, jolla suurin osa romaanin maailmoista sijaitsee ja jonka Kulttuuri on määrännyt tuhottavaksi etteivät idriläiset saisi sitä hallintaansa – Kulttuuri on lähettänyt sukkuloita, jotta kaikki, jotka haluavat, voivat pelastua. Kurssi käännetään kohti planeettaa nimeltä Scharin maailma, jossa Mieli lepää. Planeetta sattuu olemaan yksi niistä, joista puhtaaksi energiaksi muuttunut rotu on tehnyt kuoleman ja katoavaisuuden muistomerkin erotessaan materiaalisesta maailmasta, eli on varmasti synkkä paikka.

Romaanin tapahtumat kuvataan Horzan näkökulmasta. Välissä on lukuja, joissa Kulttuurin ratkaisija eli eräänlainen ennustaja tai selvännäkijä kommentoi tähtienvälistä sotaa ja harrastaa vuorikiipeilyä. Lopussa tapahtumat kuvataan sekä Horzan että hänen miehistönsä ja vihollisensa silmin niin että fokalisoi vaihtuu tiuhaan. Näin teos tuottaa jännitystä, joka purkautuu loppuratkaisussa. Teoksen lopussa on liitteitä, jotka antavat kokonaiskuvan sodasta ja sijoittavat romaanin tapahtumat Kulttuurin historiaan. Liitteiden jälkeen on vielä epilogi, joka pakottaa lukijan miettimään mitä Horzalla todella tapahtui.

Kulttuuri on saanut koneet työskentelemään ja jopa ajattelemaan puolestaan, ja sen jäsenet voivat keskittyä omaan nautintoonsa. Kulttuuri on elänyt tuhansia vuosia ilman sotia ja se on opetellut sodankäynnin taidon uudestaan. Kulttuuri onkin ollut miltei utopistisessa tilassa. Scifitutkija Peter Stockwellin mukaan Kulttuuri on kuitenkin kriittinen heterotopia, jossa on monia erilaisia maailmoja, monia erilaisia maailmantoja, eikä ole selvää minkälainen itse Kulttuuri on luonteeltaan. Ainakin kaikki maailmat, joissa Horza käy, ovat aika painajaismaisia. Ehkä Kulttuuri on sodan takia enemmän dystopiaa kuin utopiaa muistuttavassa tilassa ja heterotopiaan astutaan vasta sarjan myöhemmissä romaaneissa. Toisaalta Kulttuuri on heterotopia Stockwellin mukaan siksi, että sillä ei ole minkäänlaista keskushallintoa.

Romaani kuvaa idriläisten ja Kulttuurin eroja eri henkilöiden näkökulmasta. Noiden kahden imperiumin erot tulevat sujuvasti esille tilanteissa, jotka motivoivat eroavaisuudet esille. Esimerkiksi kun Horza joutuu vangiksi ihmisryöjien saarella, jonka hallitsija on uskonnollinen johtaja, hän punnitsee Kulttuurin ja idriläisten suhtautumista uskontoon: nautintoa rakastava ja omia geenejään estotta manipuloiva Kulttuuri suhtautuu säällillä kaikkivaltiasta rukoileviin, kun taas kipua ylenkatsovat idriläiset

uskovat että kun jokainen avaruuskansa on viety juuri sille sopivalle planeetalle, Jumala laskeutuu alas korkeuksistaan.

Romaanissa piipahdetaan monissa eri paikoissa ennen Scharin maailmaa, jossa käydään lopputaistelua. Kuoleman muistomerkki olisi voinut olla tuonpuoleisempi paikka. Nyt se on pelkkä kylmä junaturmien planeetta. Tuskin mikään olisi lunastanut lukijan odotuksia, joten Banks on varmasti tietoisesti päätynyt antiklimaksiin. Banks kyllä luo kauhumaista tunnelmaa miehistön lähestyessä Scharin maailmaa ja sen ottaessa yhteyttä Mieleen, joka vastaa: "VOITTE TULLA. TÄÄLLÄ ON KUOLEMAA." (365.) Kiehtovin romaanissa esiintyvä paikka on ihmissyöjien saari. Ulkomuodoltaan *Star Wars* -elokuvan Jabba the Hutin mieleen tuova maailmanlopun Profeetta sulauttaa itseensä, eli pureskelee suihinsa veitsitekohampailla, jokaisen, joka ei ole samaa mieltä hänen kanssaan. Muita paikkoja ovat Valon luostari, jonka salaisuus liittyy laser-aseisiin, Casino, jossa pelataan eräänlaista telepaattista shakkia ja futuristinen Titanic. Romaani vilisee erilaisia keksintöjä: muistimuotit, massailmaisin, mikrosirukirja, leijupallo. Jotkin niistä, kuten käyttäjänsä kaikki kohtaamat asiat tallentava taskupäätte, ovat tavallaan totta jo tänä päivänä. Romaani kantaa myös 1980-luvun lopun käsitystä kaukaisesta tulevaisuudesta, sillä monet uutuudet, kuten videonauhurin mieleen tuova fantasianauhuri, on ekstrapoloitu romaanin kirjoitusajankohdan teknologisesta kulttuurista.

Banks välittää onnistuneesti lukijalle tämän arjesta puuttuvien ilmiöiden luonteen. Teknologinen singulariteetti, eli se piste jona teknologinen kehitys on alkanut kehittyä omin avuin ja suurin loikin alkaen hallita ihmistä, kuvataan romaanissa ymmärrettävästi:

"Maja, terassi, vuoret ja tasanko olivat kiertorengaalla. Se oli ihmisten rakentama paikka. Tai ainakin he olivat rakentaneet koneet, jotka olivat rakentaneet koneet, jotka... Sitä voisi jatkaa ikuisesti." (108.)

Myös itse kiertorengas kuvataan hienosti esimerkiksi vertauksen avulla: "Vavatch leijui avaruudessa kuin jumalan rannerengas" (118). Hyperavaruus, eräänlainen maailmankaikkeuden vaihtoehtoinen tila, jossa alus voi matkata valoa nopeammin, nähdään sivunmittaisessa laajennetussa metaforassa rannattomana merenä, jonka yllä on tasainen pilvimatto:

"Mustat aukot erottuvat ohuina, kiemurtelevina, pilvestä mereen ulottuvina vesipatsaina; supernovat taas pitkinä salamanvälähdyksinä pilvipeitteessä" (346).

Romaanissa esitellään pariin otteeseen henkilöhahmoja suoraan ja luettelomaisesti. Esittelyt ovat lennokkaita. Esimerkiksi miehistön jäsen Neisin juo paljon ja kuin itkee saman tien juomansa kyyneleinä pois. Sen sijaan idriläiset kuvataan viitteellisesti. Toki kerronta antaa heillekin ominaisuuksia, mutta lukijan täytyy täydentää kuva heistä kokonaiseksi. He ovat kolmimetrisiä, kolmijalkaisia, ehkä hieman hyönteismäisiä olentoja, joissa ei ole mitään lihamaisen pehmeää ja joiden pää on satulamainen. He ovat tiettyyn ikään asti sukukypsiä, lisääntymisen jälkeen he kasvavat moninkertaisiksi ja heistä tulee sotureita. Nimet, kuten Xolxarle ja Querl Xoralundra, implikoivat idriläisten vierautta. Itse päähenkilö kehittyy antisankarista miehistöstään välittäväksi, uhrautuvaksi kapteeniksi. Tai ehkä muuttajat kehittyvät pikku hiljaa muistuttamaan kohdettaan myös henkisesti.

Fantasiatutkija Colin Manloven mukaan tieteiskirjallisuudessa sota estää arkitodellisuudestamme poikkeavan ilmiön tarkastelemisen kokonaisuudessaan. Avaruusolennot nähdään helposti hyökkääjinä ilman muita kuin väkivaltaisia ominaisuuksia. Banksin romaanissa sota sen sijaan kuljettaa kerrontaa pitkin nykyihmiselle vierasta maailmaa ja motivoi ihmeellisyyksien esittelyn. Sota toimii romaanissa oikeastaan kokonaisen romaanisarjan avaajana, pehmeänä laskuna Kulttuurin loputtomiin maailmoihin.

Iain M. Banks: *Muista Flebasta (Consider Phlebas)*. Suom. Ville Keynäs. Aula & Co. 573 s.

LÄHTEITÄ

Manlove, Colin (1975) *Modern Fantasy. Five Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stockwell, Peter (2000) *The Poetics of Science Fiction*. Essex: Pearson Education Limited.

Tomi Sirviö on runoilija ja kirjoittamisen väiröstutkija Jyväskylän yliopistosta